

ALFRED DE MUSSET'İN “BİR ZAMANE ÇOCUĞUNUN İTİRAFLARI” VE DEVRİM SONRASI FRANSA

“THE CONFESSIONS OF A CHILD OF THE CENTURY” OF ALFRED DE
MUSSET and THE FRANCE AFTER THE 1789 FRENCH REVOLUTION

Fuat BOYACIOĞLU*

Kemal Çelik**

Özet: *Devrim sonrası Fransa'sından yıllarca nadasa bırakıldıktan sonra ekilen bereketli bir tarla gibi çok sayıda şair türemiştir. Devrim öncesi Fransa'sı yani XVIII. Yüzyıl bir felsefe yüzyılı idi. Bu dönemde Fransa, bir filozoflar ülkesiydi. Rousseau'lar, Voltaire'ler, Saint Simon'lar, Diderot'lar, Buffon'lar, D'Alembert'ler bu yüzyılda yaşamıştı ve Fransız felsefesinin en gösterişli, en görkemli ve en etkili dönemi bu dönem idi. Bu felsefe yüzyılı, bütün dünyayı etkileyecek olan Büyük Fransız Devrimini hazırlamıştır. Fransız felsefesinin 18. Yüzyılda yaşadığı bu görkemi, sonraki yüzyılda yani XIX. Yüzyılda Fransız şiiri yaşamıştır. Öyle ki Fransız şiirinin en doruk noktalara ulaştığı bu dönem, aşılammış ve şiir tarihinde aşılama büyüklükte bir sıra dağlar zinciri olarak kalmıştır. Bu dönem şairleri, bazıları ortak düşünce ve sanat toplulukları halinde, bazıları da tamamen kendine özgü sesiyle edebi şiirlere imza atmışlardır. Fransız şiirinin bu en verimli dönemi, iki büyük edebiyat akımı olan romantizmin ve sembolizmin de hazırlayıcısı olmuştur. Lamartine, Victor Hugo, Vigny, Baudelaire, Nerval, Gautier, Verlaine ve Mallarmé bu dönemin şairleridir. Bu şairlerin her biri, unutulmaz şiirler kaleme almışlardır. Onların şiirleri, her zaman şiir okuyucularının gözünde değerini ve tazeliğini hep korumuştur. Lamartine'in bir “Göl” şiiri, Hugo'nun Kızı Leopoldine için yazdığı “Yarın Şafaktan İtibaren” şiiri, Vigny'nin “Kurdun Ölümü”, Baudelaire'in “Çoklukta Birlik”, “Albatros”u, Verlaine'in “Bağ Bozumu”, Mallarmé'nin “Deniz Meltemi” şiirleri okuyucuların nezdinde hep değerlerini ve tazeliklerini korumuşlardır. Bütün bu zirvelerin arasından yükselen, diğerleri kadar yüksek olmasa da hepsinden daha gerçekçi ve zamanın sesi olan bir yazar daha vardır ki, o da Alfred de Musset'dir.*

Alfred de Musset, bütün gel-gitleri, aşkları, kavgaları, hüznüleri, ızdırapları ve hayal kırıklıkları ile çağının aynası olmuştur. Eserleriyle çağını yansıtmaya çalışmıştır. Musset, bir hüznün şairidir. Hüznün (Tristesse) adlı şiirinde hayal

---

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü,
fboyaci2000@yahoo.com

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı
Bölümü, ckemal-1987@hotmail.com.

kırıklıklarını, vicdan azabını ve ızdıraplarını kısa ve öz bir şekilde tasvir etmiştir. Çağının sesi olan Musset, kırk yedi yıllık hayatına çok sayıda şiir ve tiyatro yapıtı sığdırmayı başarmıştır. Bütün bu yazdığı şiirler ve tiyatro yapıtlarının yanı sıra makalemizin konusunu oluşturan bir de roman kaleme almıştır: *Bir Zamane Çocuğunun İtirafları*. Bu roman, edebi anlamda çok büyük bir değer ifade etmese bile, hem Musset'nin kendi hayatına ışık tutması, hem de bütün yönleriyle dönemini yansıtmaya bakımdan birçok eseri geride bırakan bir öneme sahiptir.

Alfred de Musset, *Bir Zamane Çocuğunun İtirafları*'nı çok genç yaşta George Sand'la yaşadığı fırtınalı aşkın ve birlikte yaptıkları İtalya seyahatinin ardından yazmıştır. Bu roman, sadece bir aşk hikâyesi anlatmakla kalmaz, yazarın yaşadığı döneme de ışık tutar. Musset'in hastalığı sırasında George Sand, onu İtalyan doktoru Pagello ile aldatır. Romantik ruha sahip olan Musset, için bu büyük bir yıkım olur. Bu aşk, Musset'nin hayatında sürekli etkisini sürdürür. Onu kara sevda bir hale sokar. Bu aşk romanı, isminin de vurguladığı gibi aynı zamanda bir dönemin belgeselidir.

Romanda gerçek hayatla örtüşen dört ana karakter vardır: Octave, Brigitte Pierson, Desgenais ve Smith. Bu roman, otobiyografik bir romandır ve anlattığı Octave'ın yani Musset'nin hikâyesidir. Octave, Musset'yi Brigitte Sand'ı, Desgenais ise Musset'nin en yakın ve samimi arkadaşı Alfred Tattet'ye ve Smith'de İtalyan Doktor Pagello'ya çağırır. Roman, bir aldatmayla başlar ve yine bir aldatmayla son bulur.

Bir Zamane Çocuğunun İtirafları'nda kahramanların nezdinde romantizm-realizm kavgası görülür. Rousseau'dan ve Madame de Staël'den beri süre gelen Chateaubriand ve Lamartine'le sağlam temeller üzerine oturan romantizm karşısında klasizm yenilmiştir. Fransız realizminin yükelebileceği yüksek zirveleri müjdeleyen Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah*'ı basıldığında yıl, 1830'dur ve hemen ardından dört yıl sonra Fransız gerçekçiliğinin en büyük ustası Balzac'ın *Goriot Baba*'sı piyasaya çıkar. *Bir Zamane Çocuğunun İtirafları*, romantizmin realizm karşısında sürekli kan kaybettiği böyle bir ortamda yazılmıştır. Doğal olarak bu iki akım arasındaki kavga da kitaba olduğu gibi yansımıştır. Bu kavga, romanın ana karakterleri Desgenais ve Octave üzerinden yürütülür. Desgenais, eksiksiz bir gerçekçidir, Octave ise iflah olmaz bir romantiktir.

Bir Zamane Çocuğunun İtirafları'nda dönemin sosyal gerçekliği ve din anlayışına ışık tutar. Bütün yönleriyle bir zamane çocuğu olan Musset, dönemini eksiksiz bir şekilde gözlemler ve çağının en samimi sesi olur. Anlattığı kendi hikâyesidir, fakat aynı zamanda döneminin ızdırabını seslendirir. Musset, devrim sonrası Fransası'nda aklın yani aydınlanmanın her şeyi avutmaya gücü yetmediği acı gerçeğini ilk fark edenlerden biridir. Bunun için Voltaire'i hiç sevmeyiz. Ona göre Voltaire ve benzerleri devrim öncesi Fransa'sına aittirler.

Voltaire kuşağı, sonrakilerine öyle bir inanç karmaşası armağan etmiştiler ki, artık ne kiliseye gidiyorlar ne de İsa'ya iman ediyorlar. Bir dinleri varsa da bu din, şekilsiz ve ibadetsiz bir dindir ve tanrı da belirsizdir. Onun için Musset, kendini önceki asrın yazılarıyla zehirlenmiş hisseder. Artık inanmamak bir övünç kaynağı olmaktan çıkmış, herkesin kurtulmak isteyip kurtulamadığı bir lanet haline dönüşmüştür. Dönemin bütün büyükleri, Musset'nin ağzında somutlaşan bu gerçekliğin mağdurudur. Musset, kendi yaşayamadığı dinsel kurtuluşu kahramanı Octave'a yaşatmaktan kaçınmaz. Dinsel aydınlanmayı ancak romanın sonunda Octave üzerinden gerçekleştirebilir ve bütün o gururları tanrıya olan inançlarını örten, dinsiz olduklarını tahayyül eden eski yeni herkes için af diler.

Anahtar Kelimeler: Alfred de Musset, Otobiyografik Roman, Romantik Roman, Romantizm.

Extended Abstract: A lot of poets appeared in France after the Revolution as a fertile field after abandoned for years. The France before the Revolution, in others words, the XVIIIth century was a philosophy century. The France was a country of philosophers. Rousseau, Voltaire, Saint Simon, Diderot, Buffon and D'Alembert had lived in this century. This period was the most splendid, magnificent and influential period of French philosophy. The French philosophy witnessed the magnificence in XVIIIth century had been followed by the French Poetry in the XIXth century. Some of the poets of this period signed great poems in thought and art groups, some wrote poems with their individual voice. This period the most fertile of the French poetry prepared two great literary movements: the romantics and the symbolism. Lamartine, Victor Hugo, Vigny, Baudelaire, Nerval, Gautier, Verlaine, Mallarmé became the poets of this period. These poets composed unforgettable poems which protect their values in the eyes of poem readers. A poem of Lamartine "The Lake", "Tomorrow since the Dawn", a poem written by Victor Hugo for his daughter Leopoldine, "The Death of the Wolf" of Alfred de Vigny, "the Correspondances" and "Albatros" of Baudelaire, "the Vintage" of Verlaine and "The Sea Breeze" of Mallarmé are all unforgettable poems.

There is a poet rising among all these apex poets even if he isn't high. This poet is Alfred de Musset who is the mirror of his epoch with his tides, loves, quarrels and melancholies. He is a melancholy poet famous for his poem named "Sadness". Alfred de Musset shouldering alone all loads after the Revolution and becoming the voice of his period succeeded in writing a great number of poems and dramas during his life of 47 years. Beside all these works, he wrote a novel which is the subject of our article: "The Confession of a Child of the Century". This novel has an importance because of lighting the life of Alfred de Musset and his time even if it hasn't a literary value.

Alfred de Musset wrote "The Confession of a Child of the Century" after the stormy love that he lived with George Sand and the travel that they realized in Italia. Not only this novel elucidates a love history but also the time where the author had lived. When Alfred de Musset was ill, George Sand cuckolded him with an Italian doctor Pagello. This became a destruction for Musset having a romantic character. This love exerted a great influence on the life of Musset. It made him melancholic. This love novel, as its title shows, is also a documentary of a period.

There are four characters coinciding with the real life: Octave, Brigitte Pierson, Desgenais and Smith. This novel is an autobiographic novel and the love history of the hero Octave indirectly that of Alfred de Musset. Octave symbolizes Musset, Brigitte Sand, Desgenais Alfred Tattet the friend the most sincere of Musset and Smith the Italian doctor Pagello with whom Sand cuckolded Musset. The novel starts with a cuckolding event and ends with a cuckolding event.

In the novel the quarrel is discussed between the romantics and the realism by the novel characters. The classicism had been defeated by the romantics continuing since Rousseau and Madame de Staël and subsiding on the solid basics by Chateaubriand and Lamartine. The publishing year of *The Red and The Black* of Stendhal announcing the high summits to which the French realism would rise is 1830. Just after four years, *The Father Goriot* of Honoré de Balzac the greatest master of the French realism, had been published. "The Confession of a Child of the Century" had been written in such an atmosphere. Naturally, the quarrel between these two literary movements is reflected on the novel. This quarrel is made between the main characters Desgenais and Octave of the novel. Desgenais is perfectly realist, Octave is an incorrigible romantic.

"The Confession of a Child of the Century" enlightens the social reality and the religious conception of that time. Alfred de Musset being a child of the century with all his characteristics observes precisely his time and becomes an intimate voice of his time. He became one of those who perceived the sad truth that the reason, that is to say, the Enlightenment doesn't afford to console everything in France after the Revolution. For this reason he doesn't like Voltaire and his similar. For him, they belong to France before the Revolution.

The generation of Voltaire left a belief confusion to the following generation. This generation goes neither to the church nor believes to Jesus. If they have a religion, it is a shapeless and worshipless religion and their God is vague. For this reason, Musset feels himself poisoned with the writings of the former century. The disbelief isn't no more a pride and becomes a malediction of which everybody wants to get rid of. Musset wants to make live to the hero Octave the religious liberation that he couldn't live. He can realize the religious enlightenment on Octave.

Key Words: *Alfred de Musset, Autobiografic Roman, Romantic Roman, Romantism.*

ALFRED DE MUSSET VE BİR ZAMANE ÇOCUĞUNUN İTİRAFLARI

Alfred de Musset, *Bir Zamane Çocuğunun İtirafı*'nı 1836'da, çok genç yaşta yirmi altı yaşındayken, George Sand'la yaşadığı fırtınalı aşkın ve birlikte yaptıkları İtalya seyahatinin ardından kaleme almıştı. Eser, diğer romantik yazarların eserleri gibi sadece bir aşk hikâyesi anlatmakla kalmaz, yazarın yaşadığı döneme de ışık tutar. Musset, George Sand ile Yirmi üç yaşındayken karşılaşır ve ilk önce dostlukla başlayan birliktelikleri zamanla aşka dönüşür (James 2004, 5). İki sevgili, aşklarını doya doya yaşarlar ve aşkları Fransa'nın en gözde aşk hikâyelerinden biri haline gelir. İki aşık, birlikte İtalya seyahatine çıkarlar ve İtalya'da aşkın tüm boyutlarını yaşarlar. İlk zamanlar birlikte güzel vakit geçirirler, İtalya'yı gezerler, Fransa'daki akrabalarına ve dostlarına sürekli izlenimlerini anlatan mektuplar yazarlar (Clouard 2009). Sonra işler değişir, Sand hasta olur. Sand'ın iyileşmek bilmeyen hastalığı dur durak tanımayan bir ruha sahip olan Musset'nin sinirlerini bozar. Sand da hasta olduğu için intikam alırcasına bir davranışta bulunur ve onu terkederek tek başına gezilerine devam eder. Fakat bu durum, böyle devam etmez. Hastalık sırası Musset'ye gelir ve şimdi intikam alma sırası, George Sand'a gelmiştir. Musset, hasta yatarken Sand ona itina ile bakar (Sand 1971, 315-316) fakat bu arada onu İtalyan doktoru Pagello ile aldatır.

Sand'ın ihaneti, uçsuz bucaksız, hiç dinmeyen bir romantik ruha sahip olan Musset için büyük bir yıkım olur. İyileşir iyileşmez Paris'e tek başına döner ve artık kendisine ızdırap veren bu aşktan kurtulmak ister. Ama üç yıl içinde ızdıraplarını ve mutluluklarını sığdıran bu aşk hikâyesinin bitmesi o kadar da kolay olmaz ve bu aşk Musset'nin hayatında etkisini hiçbir zaman kaybetmez. Bu aşkın kendisine verdiği ızdırap ve hüznler onun zihninden çıkmaz. Onu kara sevdalı bir hale sokar. Sonraları bu aşk hikâyesi ile ilgili de düzinelerce kitap yazılır. İlk kitap, makalemizin de konusu olan, Musset'nin Sand'dan izin alarak yazdığı '*Bir Zamane Çocuğunun İtirafı*'dır. George Sand ise birlikte yaşadıkları aşk macerasını anlatmak için Musset'nin ölümünü bekler. Musset'nin 1859 yılında ölümünden sonra Sand, '*Elle et Lui*' adlı kitabı yazar, kitabı yazarken Musset'den izin almaması bir yana hatırasına da saygılı davranmaz ve onunla ilgili oldukça haksız ve yanlış yargılarda bulunur. Sand'ın bu ifadelerine karşı ölmüş olan Alfred de Musset cevap veremediğinden dolayı, kardeşi Paul Musset aynı yıl, '*Lui et Elle*' adlı bir kitapla cevap verir (www.alalettre.com/musset-

oeuvres-confession.php). Daha sonra bu öyküyle ilgili kitaplar bir kitaplık oluşturacak kadar artar. İşte incelediğimiz 'Bir Zamane Çocuğunun İtirafı' adlı roman böyle bir ortamda ortaya çıkar, anlattığı bir aşk hikâyesidir. Bu aşk romanı, bunun yanında isminin de vurguladığı gibi aynı zamanda bir dönemin belgeselidir.

ROMANIN KAHRAMANLAR VE OLAY ÖRGÜSÜ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi *Bir Zamane Çocuğunun İtirafı* romanı, bir aşk hikâyesinin etrafında dönen bir romandır. Musset, romandaki kahramanlara her ne kadar farklı isimler vermiş olsa da, onların kimleri temsil ettiği kolayca anlaşılır. Yine de roman, bir kurgu olmasından dolayı her ne kadar belgesel niteliği taşımasa da, romandaki olay örgüsü gerçek hayattan yansımalar gösterir. Bu roman, kurgu ile gerçeğin ustaca harmanlanmasından oluşur.

Roman, Victor Hugo'nun '*Asırların Efsanesi*'ni müjdeleyen bir tarih anlatısı ile başlar. Musset, tarihe kısa bir bakışla romanın ilk bölümünü tarihsel bir öykülemeye ayırır ve bir söylence gibi tarihi özetler. Romanın bu bölümü, olay örgüsüne çok da dâhil değildir. Romandaki olaylar, ikinci bölümde gelişmeye başlar.

Romanda gerçek hayatla örtüşen dört ana karakter vardır: Octave, Brigitte Pierson, Desgenais ve Smith. Bu roman, otobiyografik bir romandır ve anlattığı Octave'ın yani Musset'nin hikâyesidir. Octave, Musset'yi Brigitte Sand'ı, Desgenais ise Musset'nin en yakın ve samimi arkadaşı Alfred Tattet'ye ve Smith'de İtalyan Doktor Pagello'ya çağırır. Roman, bir aldatmayla başlar ve yine bir aldatmayla son bulur. On dokuz yaşında olan Octave, sevgilisi tarafından aldatıldığını farkederek ve böylece hayal kırıklıkları ve ızdıraplar başlar. Octave, bu ihaneti ne untabiliyor ne de üstesinden gelebiliyor. Samimi dostu edepsiz bir züppe olan Desgenais, Octave'ı aşk duygularına önem vermemesini önerir. Onu çapkınlığa ve diğer kadınların kollarında zevk almaya davet eder. Fakat Octave, bütün bu tavsiyeleri reddeder. Kendisini aldatan sevgilisini düşünerek hüznü geceler geçirir ve kendini alkole verir.

Roman, birbirine karışmış ızdırap ve mutluluk ırmağının bir çağılmasıdır. Sevdiği kadının, kendisini aldattığı adamı da aldattığını farketmesi zaman, züppe arkadaşı Desgenais'in tavsiyelerini uyar ve kendini zevk ve sefaya verir (www.alalettre.com/musset-oeuvres-confession.php). Bu, Musset'nin de gerçek hayatta tek başarılı olduğu alandır. Uzunca zaman Desgenais ile birlikte günlerini gün ederler, her türlü zevki tadarlar. Gerçek hayatta da Alfred Tattet ile Musset'nin yaptığı tam olarak budur. Sonraları Octave

bedbin ruhunu gizleyecek bir sığınak arayarak yaralı benliğini susturmaya çalışır. Octave, bu sefih ve yapmacık hayat, onun acısını dindirmez. Bu düzensiz sefih hayatın ruhunda meydana getirdiği ızdırap ve ürküntüyü Desgenais'e itiraf eder. Babasının da acılı ölümüyle bu yaşantıdan vazgeçer. Babasının ölüm haberi, hayatı tamamen değişir, safahat son bulur, acısı diner ve aşka tövbe eder Babasının hayatına benzer dingin ve düzenli bir hayat yaşamaya koyulur. Paris'ten ayrılır ve doğduğu memleketine döner.

Tam bu romanı yazmadan dört yıl önce Musset'nin babası 1832'de ölür (Barine 2009, 39). Babasını ölümü Octave'da uyandırdığı bir etki gibi babasının ölümü de Musset'nin üzerinde büyük bir etki yapar. Memleketinde dingin ve sükûnet dolu bir hayat yaşar. Roman kahramanı Octave da, sonraları bir ziyaret sırasında otuz yaşlarında dindar bir dul olan Brigitte Pierson ile karşılaşır. Ona yaşadıklarını anlatır, fakat Brigitte'a karşı hissettiği duyguları itiraf etmeye cesaret edemez. Octave'ın duygularını fark eden genç kadın, Octave ile arasına mesafe koymaya çalışır. Fakat sonunda birbirlerine olan aşklarını itiraf ederler. Musset de arkadaşı Alfred Tattet ile gittiği bir toplantıda 1822 yılında Casimir Dudevant ile evlenen ve 1830 yılında ondan ayrılan George Sand ile tanışır. Roman kahramanı Octave, aşka karşı ettiği tövbeye rağmen Brigitte'e hemen tutulur. Musset ise Sand'a bir müddet süren dostluğun ardından âşık olur. Deniz suyunu içtikçe insanın susuzluğunun arttığı gibi Octave, Brigitte'in mutluluk pınarından içtikçe mutsuzluğu artmaya başlar, bir masumiyet abidesi olarak tasvir ettiği Brigitte'e bile isteyerek acı çektirir. Musset'nin de Sand'a yaptığı çok da farklı bir şey değildir (Genevray 1998, 48). Fakat Brigitte'in mükemmelliği, Octave'ı kıskırtır. Ayrıca ilk aşk deneyimlerinin ve daha sonra yaşadığı sefih hayatın kendisine verdiği güvensizlik ve kıskançlık zihnini bulandırmaktadır. Brigitte'e olan duyguları köhneleşir ve aşkın yerini marazi bir şüphe alır. Octave, sevgilisinin samimiyetine ve aşkına inanmakta güçlük çekmektedir. Gittikçe şiddetli sahneler, birbirini takip eder. Sonunda seyahate çıkmaya karar verirler sonra Paris'e yerleşirler.

Brigitte'in çocukluk arkadaşı ve onun tutkunu Henri Smith'in ziyareti Octave ile Brigitte'in hayatlarının seyrini değiştirir. Octave'ın kıskançlığı artırır. Henri Smith de Brigitte'i şöhretinden kurtulmaya ve Octave'ı terke ikna etmeye çalışır. Octave ile Brigitte'in aşkları tükenmeye başlar ve Octave'ın kıskançlığı o hale gelir ki bir akşam uyuyan Brigitte'e elinde bıçakla yaklaşır. Fakat Octave, tesadüfen bir mektup görür. Bu mektupda Brigitte Henri' ye onu sevdiğini itiraf eder. Fakat Mecburen Octave ile birlikte kalmak zorunda olduğunu hisseder. O zaman Octave, Brigitte'i

şefkatle terk etmeye karar verir. "Kendi hatasından dolayı acı çeken üç kişiden geriye sadece bir bahtsızın kaldığı" kanaatine varır (www.alalettire.com/musset-oeuvres-confession.php)

Eserle gerçek hayat arasındaki en büyük fark yapılan ve yapılamayan seyahatlerdir. Octave, Brigitte'e altı ay çektirdikten sonra birlikte Paris'e gelirler. Niyetleri oradan birlikte Cenevre'ye geçmektir; ama geçemezler, Octave, Brigitte'i Smith'e bırakarak tek başına kaçır. Oysa gerçek hayatta Musset ile Sand'ın birlikte yaptıkları her türden acıyla boyanmış bir İtalya seyahati vardır. Musset, kendi gerçekleştirdiği seyahati, romanındaki kahramanına gerçekleştirmez. Çünkü Musset hayatında böyle bir seyahatin hiç olmamış olmasını diler. Kahramanına kendi yaşadığı cehennemi bir hayatı yaşatmak istemez. Onu kurtarak kendi kurtulmaya çalışır. Psikanalitik bir analizle (Cebeci 2009, 177-199), nasıl ki sanat eserleri yazarların gündüz gördükleri rüyalar ve hayaller ise ve yazarlar kahramanlarına yaptıkları ile kendilerini tatmin ediyorsa, Musset'de yaşadığı acıları kahramanına yaşatmayarak kendini yaşadıklarından soyutlamak ister. Ama sonuçta bütün kahramanların yazgısı, aldatılmaktır. Octave, Smith'le aldatılır, Musset ise Doktor Pagello'yla. Musset için bu hiç bitmeyecek bir acının başlangıcı olur. Octave içinse Musset'nin çok arzulayıp da eremediği bir teselli, bir rahatlama söz konusudur. Octave, Brigitte'i Smith'e bırakarak kaçır, Musset Sand'ı Pagello'ya. Octave kurtulur, ama Musset sadece kurtulma arzusu ile kalır. İztırabı katlanarak artar ve aşkı bitmek bilmez. Hayatı bir demiryolu üzerinde ilerleyen bir tren gibi sürekli bu aşkın üzerinde ilerler ve öyle de sonlanır.

Bir Zamane Çocuğunun İtirafı'nda Romantizm-Realizm Kavgası

Bir Zamane Çocuğunun İtirafı 1836'da yayınlandığında *Cromwell* yayınlanalı dokuz, *Hernani* (Hugo 1830) yayınlanalı ise altı yıl olmuştur. Rousseau'dan beri uzayıp gelen Chateaubriand ve Lamartine'le sağlam bir zemine oturan romantizm karşısında klasizm yenilmiş ve savaş meydanından çekilmiştir (Göker 1982, 31), fakat 'Yeniler' galibiyet sevincini yaşama fırsatı bile bulamadan yeni bir akım büyük bir gürültüyle kendini gösterir. Fransız gerçekçiliğinin yükselebileceği amansız zirveleri muştulayan *Kırmızı ve Siyah* basıldığında yıl, 1830'dur ve hemen dört yıl sonra Fransız gerçekçiliğinin en büyük ustası Balzac'ın *Goriot Baba'sı* kendini gösterir (Szerb 2008, 490-496). *Bir Zamane Çocuğunun İtirafı* romantizmin realizm karşısında sürekli kan kaybettiği böyle bir ortamda yazılmıştır. Doğal olarak bu iki akım arasındaki kavga da kitaba olduğu gibi yansır. Bu kavga, romanın ana karakterleri Desgenais ve Octave

üzerinden yürütülür. Desgenais, eksiksiz bir gerçekçidir, Octave ise iflah olmaz bir romantiktir. Musset'nin hangisine taraf olduğu ise pek belli değildir. Ruhu tam bir Octave'dır, fakat bütün benliğiyle Desgenais olmayı arzulamaktadır. Bir bakıma Desgenais, Musset'nin gerçekleştirmek istediği benliğidir; ama asla gerçekleştiremez, bütün ömrünü Octave olarak geçirir, her zaman bütün kalbiyle sever, kimi zaman mutlu olsa da genelde ıstırap çeker.

Desgenais, Octave'ın aldatılmasıyla anlam kazanan bir karakterdir. Octave'ın hayal kırıklığı, yoldaşdır. Bir bakıma Musset'nin mutsuzluk zamanlarındaki yaşadıklarına ve vazgeçemediklerine dair hayıflanmasıdır. Desgenais karakteri, romanda ilk olarak Octave aldatıldıktan sonra ortaya çıkar. Genç bir avukat olan Desgenais, Octave'ın aldatıldığı adama karşı düello da şahitlik yapacaktır. Düello yapılır ve Octave yaralanarak eve getirilir. Octave'ın bütün yaralarının sarılmasında, kalbinin avutulmasında yanında hep Desgenais vardır. Octave'la düşünce anlamında bire bir zıttır, belki de bunun için Octave'ın ihtiyaç duyduğu da odur. Octave genç ve deneyimsizdir. Romantik doğası gereği insan doğasını tanımaz. Her şeyin olması gerektiği gibi olacağına inanmıştır. Aşk onun için her şeydir. Octave'la Desgenais karakterleri şahsında romantizm ile realizm aşağıda anlatacağımız gibi bir çatışma halindedir.

Octave karakteri olabildiğince romantik bir karakterdir. Zamanının romantik eserlerinden etkilenen ve "zamane hastalığına (mal du siècle)" yakalanan Octave, taparcasına sevmektedir ve aşkıyla dolup taşan gönlü bütün tabiatı büyük bir coşkunlukla izlemekte, içi içine sığmamaktadır (Musset 1963, 24). Tıp ve hukuk tahsili almış olmasına rağmen tek mesleği aşktır (Musset 1963, 34). Böylesine romantik bir bünyeye sahip olan ve aşkı hayatıyla eş anlamlı kılan Octave için öngörülebileceği üzere aldatılmak çok büyük bir yıkım olmuş ve onu yataklara düşürmüştür (Musset 1963, 25-31). Kahramanımız her şeye aşkının hizasından bakmakta, bütün nesnelere aşkıyla tartmaktadır (Musset 1963, 33). Neredeyse tüm romantiklerde olduğu gibi kahramanımız da duygularında pek yapmacıklı davranamaz, tüm yüreğini olduğu gibi sevdiğine sunar (Musset 1963, 29-90). Mükemmele yakın kusursuz bir aşk anlayışı vardır (Musset 1963, 43). Romancıların ve şairlerin tasvir ettikleri tarzda bir aşka inanır (Musset 1963, 42). Mizacı, çok kolay tesir altında kalan bir yapıdadır (Musset 1963, 37). Hayatına pratik olarak yansıtmasa da, dini bir hassasiyete sahiptir ve değersiz kayıpların ağırlı ıztıraplarına dayanamayarak semaya ağıtlar yaktığı için hayıflanmaktadır (Musset 1963, 65).

Musset, aşktan ve aşkın ıztıraplarından hiçbir şekilde kurtulamamakta ve bütün ömrünü aşk ve onun yaşattıklarına adamaktadır. Düşüncelerinin

iradesinin dışında geliştiğini ve onu gelişigüzel bir yerlere getirdiğinin farkındadır (Musset 1963, 93). Tamamıyla romantik olan mizacı gereği hiçbir şekilde avunamamaktadır. (Musset 1963, 95). Aldatıldıktan sonra kendine bir daha kadınları ciddiye almayacağına ve hiçbir şekilde âşık olmayacağına sözler vermiş olsa da, kalbi boş sabahlayacak bir bünyeye sahip değildir. Müzmin âşık, iflah olmaz bir romantiktir (Musset 1963, 99). İlk aldatılmanın ardından felaket olarak adlandırdığı aşka birçok defalar yeltenmiş, sonunda da başka bir kadına âşık olmuş, dikenli bir tele tutunarak hayat denen o dağa tırmanmaya devam etmiştir (Musset 1963, 144). Zira aşk, onun için âlemin cevheridir (Musset 1963, 170). Bütün bu duygusal yapısı gereği vesveseli ve şüphecidir ve biraz da bundan dolayı bütün ömrünü aşk yolunda geçirmiş olsa da sevmeyi bilmemektedir (Musset 1963, 178, 273, 290). Bütün çabalarına rağmen aşkın karanlık doğasına teslim olarak aşkı ve hayatı hem kendine hem sevdiğine işkence kılmıştır (Musset 1963, 188).

Desgenais, Octave'ın tersine realist bir karakter olarak göze çarpar. Zengin ve cömerttir, devrin adetlerine ayak uydurur, bilgili ve kibar bir adam hüviyetindedir (Musset 1963, 89). Şairlerin ve yazarların anlattığı aşka, söylenenlere inanmaz olanlara inanır (Musset 1963, 42). Kusursuzluğa inanmaz, onun peşinde koşmanın delilik olduğunu kabul eder (Musset 1963, 43). Ona göre kusursuzluk ne aşka bulunabilir, ne saadette ne de fazilette. Onun için bir anlık veya bir senelik aşk arasında pek bir fark yoktur (Musset 1963, 45). Aşkta da her şey de olduğu gibi ölçülülüğü savunur, aşk şarabından sarhoş olmayacak kadar içer (Musset 1963, 47). Sevilmek için bulduğu fırsatları değerlendirmek fırsatını değerlendirme taraftarıdır, bir kadına tamamen sahip olmayı ve ona bağlanmayı faydalı ve gerçekçi bulmaz "Havayı geldiği gibi, rüzgârı estiği gibi, kadını olduğu gibi kabul eder." (Musset 1963, 47). Kadınları içinde buldukları durumdan dolayı suçlamaz, onların aldatmalarını dahi doğal karşılar; çünkü kadınların toplumun kurbanı olduğunu ve yaptıkları kötülüklerden masum olduklarını düşünür (Musset 1963, 48). İnsanlara mutlak manada güven duyulamayacağına inanır ve hayalperestlerin inandığı anlamdaki aşkın mevcudiyetine inanmaz (Musset 1963, 50). Octave onun için tedavi edilmesi gereken bir hastadır, bunun için de her yolu dener (Musset 1963, 78). Metresini Octave'a sunacak kadar duygularından bağımsızdır. Kendisi sevmemeyi öğrenmiştir ve bunu Octave'a da öğretmeyi arzulamaktadır (Musset 1963, 93). Hiçbir şeye inanmayan, hiçbir şeyden korkmayan, kaygısı ve sıkıntısı olmayan biridir (Musset 1963, 93). Ayrıca oldukça eğlenceli bir tiptir, şakalar yapar, coşkulu hallere bürünerek değişik çılgınlıklar eder (Musset 1963, 102).

Musset, tam olarak Octave'ın kendisidir. Desgenais, ise kimi zamanlar çılginca ona dönüşmek istediği zıt benliğidir. Görüldüğü üzere romanda aşka ve hayata iki tür farklı bakış açısı olan iki insan sunulur: Octave ve Desgenais. Bunlar üzerinden de romantizm ve realizm çatışır. Octave, duygusal bir tabiata sahip olan biri olarak aşkı ister istemez hayatının merkezine yerleştirmiştir. Aşk, onun için hayatla eş anlamlıdır. Sadakat ve ihanet onun için hayati öneme sahip kavramlardır(Musset 1963, 36). Gönlü amansız arzular, hülyalarla doludur. Çünkü gençtir ve gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur. (Musset 1963, 38). Hayattaki bütün uğraşısı aşktır(Musset 1963, 39). Octave'ın zincirleri aşkın elindedir, iradesi dağılmıştır, bünyesi zayıftır. Octave aşkın bir bakıma kuklasıdır ve dürüst olmak zorundadır (Musset 1963, 90). Aşk, onun için bir tanrı kuralıdır ve insana kendinin ve tanrının varlığını derinden duyumsatır (Musset 1963, 145).

Görüldüğü üzere, Octave aşka ve hayata attığı değerlerle iflah olmaz bir romantiktir ve eserin kimi yerlerinde açıkça görüldüğü üzere bu halinden dönemin yazın dünyası da dâhil olmak üzere kültürünü ve diğer kurumlarını suçlamaktadır. Octave'da ki aşk anlayışının tersine, Desgenais'in aşk anlayışı 'romancıların ve şairlerin tasvir ettikleri tarzda'(Musset 1963, 42) bir aşka değil daha gerçekçi bir temele dayanır. Aşk, onun için iyi vakit geçirten, yaşandığı an insanı mutlu eden hayatın diğer eğlenceleri gibi bir eğlencedir (Musset 1963, 45). Desgenais, her şey de olduğu gibi kadını da olduğu gibi kabul eden, (Musset 1963, 47) büyük duygusal yoğunluklar yaşamayan aynı düzenli daire içinde düzenli bir hayata ve durağan kalp atışlarına sahip bir karakterdir.

Octave ve Desgenais'in şahsında, romanda romantizm ve realizm çatışma halindedir. Buradaki çatışma *Madame Bovary*'de ki çatışmadan şu farkla ayrılır: *Madame Bovary*'de tek romantik öge bizzat Emma'dır ve eserin diğer tüm unsurları gerçek ve duygusal olmayan bir dünyanın parçalarıdır. Emma bir romantik olarak, kendisi dışındaki doğa ve kişiler de dâhil olmak üzere bütün bir dünya ile çatışırken, Octave'ın romantizmi karşısında sadece Desgenais'in realizmi vardır. Romandaki diğer unsurlar, büyük oranda bu çatışmada tarafsızdır. Ayrıca bu unsurlar, *Anna Karanina* örneğinde olduğu gibi, kahramanının çöküşünde önemli bir rol oynamaz. Yazarın açıkça belirttiği dışında hikâye bizi toplumun tam bir kurbanı olduğuna ikna etmez, daha ziyade kahraman geçmiş asrın yazarlarından devraldığı acılı ve kurmaca ağırların kurbanıdır.

Hikâye, çatışmanın kazanını da bize sunacak kadar cömert değildir; fakat romanın anlatıcısı Octave karakteri, Desgenais'e imrendiğini açıkça itiraf etmesi, romantizmi suçlayıcı ve yerici ifadelerle yermesi ve Octave'in acı çeken, Desgenais'in mutlu olan bir tip olarak sunulması, realizmin

haklılığının ve romantizmin pek de faydalı bir şey olmadığı savını ortaya koymaktadır. Ayrıca eserin yazarı Musset, bununla da yetinmemekte romantizmi açık bir şekilde suçlamaktadır. Romanın bir sahnesinde yazar kitaplarda anlatılanlarla gerçek hayatta karşılaştıklarını karşılaştırır ve elde ettiği tek sonuç hayal kırıklığıdır(Musset 1963, 87).

Romandaki realist öğeler, anlatılan kadarıyla sınırlı değildir. Musset romanın pek çok yerinde bütün gerçekçi yazarlar gibi suçu doğuranın toplum olduğunu düşünür. Kadınların baştan çıkarılmaları ve artık çok kolay aldatılabilen bir bünyeye kavuşmalarını toplumsal yaşantının ve bunun kadınlara telkin ettiği ilkelerin bir ürünü olduğunu ifade eder, romana göre kadını günaha bulayan toplumdur(Musset 1963, 48). Hatta romanda daha da ileri gidilerek, kadınların fahişe olmasının suçlusu olarak da toplum gösterilir(Musset 1963, 104). Musset bununla da kalmaz ve 'insan topluluğunu bir ahlaksızlık ve riya yuvası'(Musset 1963, 60) olarak adlandırır. Yazarın toplumsal yaşantıya yaklaşımı da oldukça çarpıcıdır; "Ruhları bir yana bırakarak yalnız vücutların bir araya geldikleri ve gerçekten size yalnız orospuların el uzattıkları çirkef kuyusu! 'Baştan çık, baştan çık, baştan çık! Artık ızdırıp çekmezsın' işte şehirlerin insana haykırdığı... cümle." (Musset 1963, 62). Söylediğimiz gibi romanda değişik kahramanların ağzından toplum yaşantısı ve değerleri ağır bir şekilde yerilir ve toplum en büyük suçlu kabul edilir.

Romanın anlatıcı kişinin dönem değerlendirmesi de dikkate değerdir: "Kendi çağımızın dışında her asırdan örneklerle doluyuz, hiçbir devirde böyle bir manzara görülmemiştir; kiminin güzelliği, kiminin kullanışlılığı, bir başkasının antikalığı, hatta kimini çirkinliği dolayısıyla, elimize ne geçerse kapıyoruz; öyle ki, adeta dünyanın sonu gelmiş gibi hep artıklarla, döküntülerle yaşıyoruz" (Musset 1963, 36-37).

Bütün bunların yanında romanın olay örgüsüne dâhil olmayan ilk bölümünde Musset, romantizmi günahkâr ilan eder. Dediğimiz gibi bütün öfkesine ve nefretine rağmen Musset tedavi edilemez bir romantiktir, nitekim ilk yazarlık yıllarında; 'ya hiç yazmam ya da Shakespeare veya Schiller olurum' (Pierrot 1987, 247) dediği bilinir. Musset'nin tiyatro eserleri de Shakespeare eserleri gibidir gerçekten de, hatta Sainte-Beuve'e göre Musset, Fransız yazının o lanetlediği Byron'udur (Saint-Beuve 1961, 268). Fakat bütün bunlar, Musset'nin acısını yatıştıramaz. Musset bir dünya görüşünün mağdurudur. Bu görüş de romantiklerin sahip olduğu bir görüştür. Bütün ruhu okuduğu romantik şairler ve yazarların fikirleriyle dolu olan Musset, çektiği ızdırabın suçlusu olarak da onları görür. Romantikler, ona uçsuz bucaksız bir ızdırabı miras bırakmışlardır. Zira Musset, ne bu yükü atıp kurtulabiliyor ne de bu yükü sevebiliyor.

İstemedi, anlamadan edindiği bu yük, Musset'in peşini hiçbir zaman bırakmamıştır. İztrab, ruhunun bir parçası olmuştur. Bundan dolayı romantiklere kızar. Hiçbiri, çiçeklerin kokusundan, tabiatın sesinden, ümitten ve aşktan, güneşten, mavi göklerden ve güzelliklerden bahsetmemiştir. Yaşadıkları iztrablar, etraflarındaki dünyanın çatırdaması ve onun harabeleri üzerinde dökülen gözyaşları, ihanet, boşluk hiç biri romantiklerin bu kadar kötücül olması için yeterli bir mazeret değildi. Musset, bu durumu asla içine sindiremez. Güzellikten kaçan, kalemini yalnız iztrabın ve perişanlığın emrine sunan bütün o romantiklere Goethe'ye, Byron'a lanet eder (Saint-Beuve 1961, 16-17). Aşkın ve gençliğin şairi, en içli şiirlerin en içten, en heyecanlı, en büyük yaratıcısı olan Musset, böylece Goethe'nin kurtarıcı bir hastalık olarak gördüğü romantizmi bütün dönem insanı adına yargılar ve mahkûm eder (Karaaliolu 1971, 38-49).

BİR ZAMANE ÇOCUĞUNUN İTİRAFLARI'NDA DÖNEMİN SOSYAL GERÇEKLİĞİ VE DİN ANLAYIŞI

Bütün yönleriyle bir zamane çocuğudur Musset, bunun için dönemini eksiksiz bir şekilde duyumsar ve çağının en samimi sesi olur. Eseri kendinin ve dönem toplumunun 'yürek çarpıntılarında' ibarettir (Gamble 1987, 249). Anlattığı kendi hikâyesidir, bunun için döneminin iztrabını seslendirmekte hiç de zorlanmaz (Gamble 1987, 4). Dönem insanı geçmişe olan imanını kaybetmişti. Musset de onlardan biriydi. İstikbali seviyorlardı, ama nasıl? Mermerden bir sevgiliyi sever gibi. Musset, böyle bir dönemin çocuğudur. Bu dönemin bütün parçalanmışlığını bire bir ruhunda yaşamaktadır. Artık dönülmemek üzere yıkılmış bir mazi, belirsiz bir istikbal bu dönemin çocuklarının hepsinin kaderidir. Hiç biri, ekili bir arazi de mi, yoksa bir harabe üzerinde mi yürüdüğünü fark edemez (Gamble 1987, 9); kâh çiçekli bir bahçenin güzel kokuları arasında bulurlar kendilerini, kâh bir bataklığın köhne karanlığından sızan kokuşmuş rüyalar arasında.

Musset, devrim sonrası Fransası'nda aklın yani aydınlanmanın her şeyi avutmaya gücü yetmediği acı gerçeğini ilk fark edenlerden biridir, (Gamble 1987, 73). Bunun için Voltaire ile arası hiç yoktur. Çoğu yerde ona 'kocamış Voltaire' (Gamble 1987, 73) diye hitap eder. Voltaire, Musset için artık zamanı geçmiş bir imansız dönemin çocuklarından biridir ve Voltaire ve benzerleri devrim öncesi Fransa'sına aittirler, imansızdırlar ve imansızlıklarından mutludurlar. Oysa Musset nesli ile onların aralarında koca bir ihtilalin yıktığı onlarca şey vardır (Kabahasanoğlu 1987, 7). Musset, devrimin devirdiği her şeyden memnun değildir, devrimin insan

için vaz geçilmez teselli kaynağı olan dini de yürürlükten kaldırması sonraki neslin hassas, coşkulu ve duygulu ruhlarını perişan etmiştir ve bir acılık okyanusu üstündeki cılız kamışlardan başka tutunacak dal bırakmamıştır (Kabahasanoğlu 1987, 17).

Voltaire kuşağı, sonrakilerine öyle bir inanç karmaşası armağan etmişler ki, artık ne kiliseye gidiyorlar ne de İsa'ya iman ediyorlar. Bir dinleri varsa da bu din, şekilsiz ve ibadetsiz bir dindir ve tanrı da belirsizdir. Onun için Musset, kendini önceki asrın yazılarıyla zehirlenmiş hisseder (Musset 1963, 306). Önceki asırda aldıkları miras, imansızlıktır. Ama artık bu imansızlık, mutluluk verici bir şey olmaktan çıkmıştır. Artık akıl, ızdırabı avutamamaktadır. Herkes, etrafta ümide benzer bir şeyler aramaktadır. İnsanlar, tekrar kiliselerin kapısını yoklamaya başlamıştır. Kesiş olmayı düşünmeyen yok gibidir (Musset 1963, 73). Artık inanmamak bir övünç kaynağı olmaktan çıkmış, herkesin kurtulmak isteyip kurtulamadığı bir lanet haline dönüşmüştür. Dönemin bütün büyükleri, Musset'nin ağzında somutlaşan bu gerçekliğin mağdurudur. Artık bir şeyi yıkmanın, bir şeye aldırmanın verdiği mağrurluk yerini, güneşi çekilmiş bir günün mağduriyetine bırakır. Musset bu mağduriyeti üstünden atmak için birçok kez kiliselerin kapılarında sabahlamıştır.

Roman kahramanı Octave içinden çıkılmaz bir halde buldukça kendini tanrıya çevirmektedir yönünü; ama nafile. Yıkılmış bir mazinin küflü inançlarına tutunmanın imkânı yoktur artık. "Gençlik acıların, yakıcı bir muhayyilenin yalancı durgunluklarının, hayatı son derece yaşamaya değmez bulmanın, umutsuzluktan doğan umursamazlığın tutsağı olmuştur. Bin değişik şekil altında bir hastalık baş göstermiştir" (Moreau 1957, 17). Oysa Musset'de tanrıya yöneltilen suçlamanın, bütün o dönem insanının büyük bir gururla ifa ettiği suçlamanın, aslında sadece aşağılık dertlerin bir damla suyla yıkanabilecek kirli sızılardan ibaret olduğunu itiraf edecek kadar kendini ve insani melekeleri tanımaktadır. Tanrıdan melekler bekleyen ve göndermediği için de tanrıya küfürler dizen bütün o dönem umarsızlığı ve anlamsız kayboluşuna karşı, Musset'nin Octave'ı, cennetten kovulan Âdem gibi ya da din uğruna canlarını feda eden azizler gibi çile çekmenin sadece insanın kendi için kurduğu acılı bir tuzak olduğunu tespit edebilmiştir (Moreau 1957, 65).

Musset, kendi yaşayamadığı dinsel kurtuluşu kahramanı Octave'a yaşatmaktan kaçınmaz. Diğer romantiklerin Chateaubriand'ın, Lamartine'in, Hugo'nun hayatlarında yaşadıkları dinsel aydınlanmayı, Musset ancak kahramanı üzerinden yaşayabilir. Ama bir mazereti vardır: "günahkâr bir asırda doğmuştur ve ona İsa'yı sevmeyi öğretmemişler" (Moreau 1957, 308). Nasıl ki, Nerval *Düş ve Yaşam*'da içinde bulunduğu

inançsızlık halinden ötürü önceki asrın büyüklerinin miras bıraktıkları inanç belirsizliği ve karmaşasından dolayı suçlamalar yönetiyorsa, aynı devrin ve aynı ızdırabın çocuğu Musset'de aynı derdin sancısını çeker ve kendi ruhuna borçlu bulunduğu dinsel aydınlanmayı ancak romanın sonunda Octave üzerinden gerçekleştirebilir ve bütün o gururları tanrıya olan inançlarını örten, dinsiz olduklarını tahayyül eden eski yeni herkes için af diler (Moreau 1957, 308).

SONUÇ

Fransız toplumunun en sancılı ve en karmaşık dönemlerinden biri olan devrim sonrası XIX. Yüzyıl Fransa'sı büyük bir şairler topluluğunu barındırıyordu. Bu şairlerin arasında dönemini en derinden duyanı ise Alfred de Musset idi, özellikle de *Bir zamane çocuğunun itirafları* adlı romanı çağına bütün yönleriyle ışık tutan bir eserdir. Döneminde yaşanan romantizm-realizm çatışmasından, dönemin din anlayışına kadar birçok konuya değinen kitap çağını yansıması bakımından eksiksiz bir başyapıttır. Kendisinden önceki dönemden devraldığı inançların mağduru olduğunu düşünen Musset, hem aydınlanma felsefesine hem de romantik birikime düşmandır. Ama ne kadar reddi-i miras ederse etsin yine de onların çocuğudur. Kitapta da bir zamane çocuğunun geçmiş dönemlerdeki kültürel çalkanmalara ve değişik akımlara yöneltmiş bir eleştiri mahiyetindedir. Musset, bu romanla hem kişisel hikâyesini anlatmış, hem de bir neslin inanç ve kültür bunalımını gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

- BARINE Arvede (2009). **Alfred de Musset**, www.blackmast.com.
- BERK İlhan (2001). **Fransız Şiir Antolojisi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- CEBECİ Oğuz (2009). **Psikanalitik Edebiyat Kuramı**, İstanbul: İthaki Yayınları.
- CLOUARD Maurice (2009). **Alfred de Musset et George Sand**, www.blackmast.com.
- GAMBLE Donald R. (1987). **Alfred de Musset et le Développement d'une Poésie Personelle**, Paris: Cahiers de l'Association Internationale.
- GENEVAY Mme Françoise (1998). **Des Lettres d'un Voyageur à Teverino : George Sand et le Voyageur sans Bagage**,. 39-51, c. 28, s. 99

- GÖKER Cemil (1982). **Fransa'da Edebiyat Akımları**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- HUGO Victor (1830). **Hernani**, Paris: Librairie Larousse.
- JAMES Henry (2004). **Alfred de Muset**, www.blackmask.
- KABAHASANOĞLU Vahap (1987). **Batı Edebiyatı Antolojileri** (3. Cilt), İstanbul: Toker Yayınları.
- KARAALİOĞLU Seyit Kemal (1971). **Edebiyat Akımları**, İstanbul, İnkilap ve Aka Kitabevleri,
- MOREAU Pierre (1957). **Le Romantisme**, Paris: del Duca.
- MUSSET Alfred de (1963). **Bir Zamane Çocuğunun İtirafı**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- PIERROT M. Roger (1987). **Musset Epistolier**, Paris: Cahiers de l'Association des études francaises.
- SAINTE-BEUVE (1961). **Pazartesi Konuşmaları** (çev. Fehmi Baldaş), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- SAND George (1971), **Hayatım Erkek Çölünde Bir Kamelya** (çev. Salah Birsal), İstanbul, Broy Yayınları,
- SZERB Antal (2008). **Dünya Yazın Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- <http://www.alalettre.com/musset-oeuvres-confession.php>.10.05.2012.